

Jerònima Ferrer Reus. Una comare al servei d'Inca

Antoni Rodríguez Mir,¹ Maria del Mar Frontera Monserrat²

1) tonirmir@gmail.com

2) mmarfrontera@yahoo.es

doi: 10.3306/JELINCA.22.241

Paraules clau: Inca, Jornades, comare, Jerònima Ferrer.

Resum. *Nascuda a principis de segle XX, a Inca, essent la petita de cinc germans, la vida de Jerònima Ferrer destaca per l'esforç i l'esperit de superació que demostrà en tot moment. Decidida a dur endavant la seva vocació, no dubta a sortir de Mallorca l'any 1939, just acabada la Guerra Civil, per estudiar a la Universitat de Valladolid. En tornar amb el títol de comare, exercí com a tal durant més de 40 anys.*

Keywords: Inca, local studies, midwife, Jerònima Ferrer.

Abstract. *Born in the beginning of the 20th century, in Inca, being the youngest of 5 siblings, the life of Jerònima Ferrer stands out for the effort and spirit of achievement she showed at all times. Determined to pursue her vocation, she did not hesitate to leave Mallorca in 1939, just after the end of the civil war, to study at the University of Valladolid. After returning with the degree of midwife, she practiced it for over 40 years.*

1. INTRODUCCIÓ

-Objectius

Amb aquesta comunicació el que pretenem els seus autors no és altra cosa que retre un reconeixement públic a la tasca individual i donar visibilitat com a professional de la sanitat a Jerònima Ferrer Reus (Inca, 1914 – Manacor, 2008); algú que, en una època en què les dones inquieres es veien abocades, en sa majoria, a les feines de la casa, a treballar en negre com a repuntadores de sabates o com a treballadores en les tasques menys qualificades a les fàbriques de la nostra ciutat, va decidir fer-se comare.¹

La professió de comare històricament ha estat exercida per dones, dones que assisteixen altres dones en el moment de ser mares, de portar un infant al món, amb la gran responsabilitat que això representa. La vida d'aquestes professionals sanitàries era dura. S'aixecaven a qualsevol hora, dormien poc i

¹ Segons el dicc.iec.cat, *llevadora, comare*: tècnic sanitari preparat per a assistir les dones durant el part.

havien de tenir la força suficient per ajudar les futures mares a dirigir el part i a tenir la criatura.

A Inca, durant els anys 30 i 40 del segle passat, quan Jerònima va iniciar-se en el seu ofici, hi havia dues dones que com ella ja exercien la mateixa professió de comare i de les quals no ens ha estat possible trobar més informació. Una d'elles és Antònia Pons Moranta, nascuda a Vic el 18 d'abril de 1902. Filla de guàrdia civil, tenia domicili a Binissalem quan va partir a Barcelona, on va estudiar i feu les pràctiques entre els anys 1922 i 1924. Tenia la consulta al carrer de l'Àngel, 5 i era la comare titular d'Inca ja a l'any 1931 fins que es va jubilar el mes de juny de 1973. També hem pogut localitzar, gràcies al llibre de la Contribució industrial de l'Ajuntament, a Consuelo Marqués Sanz, amb la consulta a la plaça d'Orient i que va exercir com a mínim entre els anys 1931 i 1933.

Segons les investigacions realitzades per la professora de la UIB Gloria Gallego Caminero, i que recull a la seva tesi doctoral "El proceso de profesionalización sanitaria y la transición demogràfica en Mallorca (1848-1932)", UIB, 2009, al llarg dels segles XIX i XX un seguit de persones d'Inca, vint-i-tres en total, es varen dedicar als estudis sanitaris. Així trobam odontòlegs, llicenciats en Medicina i Cirurgia, en Farmàcia, Veterinària. Tots ells eren homes i sols hi ha una dona, Matilde Matri? Esteva, i precisament també ella era comare.

Figura 1. Façana de la Clínica Ferrer, situada a la Gran Via d'Inca.

Jerònima Ferrer va ser una dona valenta que, un cop acabada la Guerra Civil l'any 1939, no dubtà a sortir de l'illa per traslladar-se a Valladolid per tal d'assolir la formació necessària per a la realització d'un treball que li permetés llibertat econòmica, no gens habitual en una dona d'aquella època. La seva va ser una vida amb molta feina i, per altra banda, no exempta de certa polèmica.

Algunes de les fonts consultades en la realització d'aquest estudi han relacionat la comare Ferrer amb la denúncia de 1977 contra la Clínica Ferrer per robatori de nadons. No hem trobat cap

fonament a aquestes versions, que consideram fruit de la confusió: segons el DdeM les actuacions es varen arxivar per manca de proves i tanmateix la comare, personalment, mai va ser objecte ni de la denúncia, ni de sospita. Encara que reconeixem l'innegable interès que suscita la matèria, indiscutiblement la investigació de la qüestió que afectà la Clínica bé mereix un futur estudi.

-Les fonts

Aquest estudi s'ha pogut dur a terme gràcies a la col·laboració de part de la família de Jerònima a través d'una sèrie d'entrevistes personals a les nebodes Francisca i Catalina Ferrer Genestra, i a la filla del seu nebot Antoni, Maria Ferrer Payeras. A part, també hem entrevistat gent que la va conèixer, com ara Bartomeu Aloy, Jaume Reus Capó, Joan Truyols, Paquita Ramon Ramon i Caterina Valriu; Miquel Balle Palou i el cronista oficial d'Inca Gabriel Pieras Salom; personal sanitari com ara Antònia Domenech i la professora de la UIB Gloria Gallego Caminero. Les informacions orals s'han vist ampliades gràcies a la consulta de l'Archivo Universitario de la Universidad de Valladolid, l'Arxiu Històric de l'Ajuntament d'Inca i l'Arxiu del Registre Civil dels Jutjats d'Inca.

-Altres estudis semblants, relacionats, hipòtesis

No tenim coneixement d'altres estudis semblants a Inca pel que fa al món sanitari i creim que aquest pot ser un bon inici per seguir investigant les persones que són mencionades al llistat anterior, elaborat per la professora Gloria Gallego Caminero, i també les dues comares que començaren a exercir als anys 30 del segle passat, per a la fi tenir una idea general i àmplia de la gent que a Inca, i al llarg de dos segles, es va decidir per estudiar alguna de les modalitats de la medicina.

-Llista de professionals sanitaris naturals d'Inca

Aquest llistat sols arriba fins a l'any 1932, ja que a partir d'aquell any els llibres varen desaparèixer de l'Arxiu, segurament per llevar validesa per part de les autoritats feixistes del moment als títols atorgats durant el temps de la República

LOCALITZACIÓ	NOM	UNIVERSITAT	DATA TITULAR	TÍTOL
AGA llibre 880	Alzina Segui, Bartolome	Madrid	20/11/1928	Odontòleg
AGA llibre 881	Amer Bibiloni, Miguel	Madrid	04/08/1932	Odontòleg
AGA llibre 98	Balaguer Alonso, José	Madrid	14/12/1925	Llic. en Medicina i Cirurgia

LOCALITZACIÓ	NOM	UNIVERSITAT	DATA TITULAR	TÍTOL
AGA llibre 61	Balle Ramis, Pedro	Barcelona	07/07/1862	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 104	Beltràn Mas, Andrés	València	28/12/1880	Practicant
AGA llibre 94	Bennassar Janer, Guillermo	Barcelona	30/11/1887	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 91	Bennassar Rullan, Pedro Jose	València	30/11/1887	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 92	Borras Mulet, Sebastian	Barcelona	02/10/1876	Llic. en Medicina
AGA llibre 94	Domenech Llompарт, Jaime	València	01/03/1884	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 98	Ferrer Truyols, Miguel	Saragossa	15/06/1882	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 92	Garau Mulet, Antonio	Barcelona	04/12/1878	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 98	Grau Pujol, Antonio	Barcelona	07/03/1919	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 98	Grau Pujol, Juan	Barcelona	01/08/1911	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 92	Llabrés Llompарт, Gabriel	València	26/12/1876	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 105	Matri? Esteva, Matilde	Barcelona	14/11/1894	Comare
AGA llibre 122	Noguera Batle, Andrés	Madrid	22/09/1901	Veterinari 1ª
AGA llibre 488	Ports? Caimari, Joaquim	Barcelona	16/11/1901	Llic. en Medicina

LOCALITZACIÓ	NOM	UNIVERSITAT	DATA TITULAR	TÍTOL
AGA llibre 107	Pujol Martorell, Juan	Madrid	04/09/1923	Odontòleg
AGA llibre 94	Roca Arrom, Guillermo	Barcelona	21/02/1885	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 120	Rosselló, Jaime	Barcelona	01/01/1851	Ferrador
AGA llibre 97	Sampol Antich, Miguel	Barcelona	17/11/1920	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 489	Tugores Martorell, Jaime	Barcelona	24/01/1905	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 94	Domenech Llopart, Jaime	València	01/03/1884	Llic. en Medicina i Cirurgia

Taula 1. Professionals sanitaris nascuts a Inca identificats a l'Arxiu General de l'Administració (1847-1932). Font: Gloria Gallego Caminero. Tesi doctoral. UIB, 2009. "El proceso de profesionalización sanitaria y la transición demográfica en Mallorca (1848-1932)".

2. LA FAMÍLIA

Jerònima Ferrer Reus, *sa Comare Borratxona*, va néixer a Inca el 12 d'agost de 1914 a les 22.00 hores. Es va casar amb Miquel Rosselló Quetglas, de Maria de la Salut, i no tengueren descendència.

En néixer Jerònima els pares, Antoni Ferrer i Grau i Catalina Reus Campins, tenien 44 i 43 anys respectivament. De professió el seu pare era selleter² i la mare es dedicava a les tasques de casa, a més d'ajudar el marit en les feines del taller.

Els germans de Jerònima eren, per ordre de naixement: Joan, Ramon, Antoni, Francesc i Jerònima, que era la més petita. Les dates de naixement respectives eren: Joan, 1906; Ramon, devuit mesos més tard; Antoni, dos anys després; Francesc, dos anys més tard; i Jerònima, el 1914. Entre el més gran, Joan, i ella hi havia vuit anys de diferència. Precisament va ser aquest qui va continuar amb l'ofici familiar de selleter i es va casar amb Maria Genestra Mateu, amb qui van tenir dues filles: Catalina, casada amb Jaume Aloy Cantarellas, amb qui tenen un fill anomenat Tomeu, i Francisca, que és fadrina; i un fill, Antoni,

² *Selleter*. Segons l'*Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, amb aquest terme es denomina l'ofici i el nom de la persona dedicada a la fabricació, la preparació i la venda dels guariments que es posaven els animals de tir o de càrrega, amb la finalitat d'ajudar els homes en les diferents tasques agrícoles.

casat amb Maria Payeras Ginard, el matrimoni del qual van néixer una filla, Maria, i dos fills, Joan i Jaume. Ramon tenia una fàbrica de sabates. Es va casar amb Maria Coli Cerdà i van tenir una filla, Catalina, casada amb Pasqual Oliver. Antoni Ferrer Reus era el pagès de la casa i, quan no tenia feina al camp, ajudava al taller de selleter del seu germà Joan. Era fadrí. Francesc feia de tallador a la fàbrica de Can Payeras. Es va casar amb Joana Llompart Fàbregas i no varen tenir descendència. Jerònima, la més jove dels cinc germans, era comare de professió, es va casar amb Miquel Rosselló Quetglas i no tengueren descendència.

A Ramon Ferrer, el segon dels fills, li agradava pintar, i entre les seves obres hi ha un retrat dels pares.

A la família els deien de malnom de *Cas Borraxó*,³ degut que un avantpassat seu es dedicava a fer borratxes de cuir.

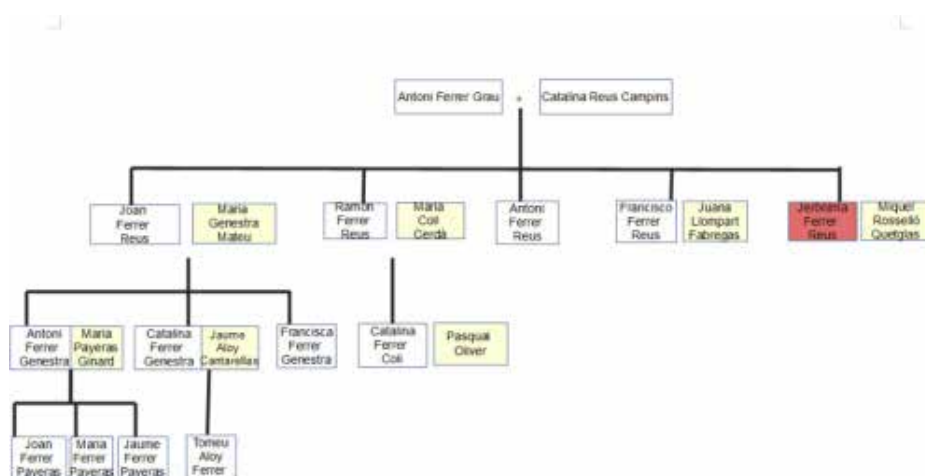

Figura 2. Arbre genealògic de la família.

3. LLOCS ON VA VIURE

Jerònima va néixer i va viure de jove al carrer dels Hostals, 2, actual plaça d'Espanya d'Inca, amb la seva família. Després, l'any 1942, un cop acabats els estudis de Comare a Valladolid, el seu germà gran Joan, que tenia 35 anys, es va casar i passà a viure al carrer de Can Vidal, 3, casa al costat de la qual Jerònima, a part de ser la seva residència habitual, hi va establir la seva consulta de comare.

Ella va continuar vivint amb la mare fins que aquesta va morir l'any 1951. En rebre l'herència tenia 37 anys, i el germà Joan es va quedar amb la casa pairal i

³ *Borraxó/borratxa*: boteta de cuir amb un broc, de banya o d'altra matèria sòlida, que serveix per dur vi o altra bevenda i beure al galet.

ella passà a viure al carrer de Can Vidal, 3, on abans havia viscut en Joan; una planta baixa on Jerònima atenia les futures mares, amb un pis on hi havia les habitacions. La casa era de lloguer i propietat de Paquita Ramon Ramon, dona de Bernat Mateu, fill del batlle republicà Antoni Mateu Ferrer, i qui als anys 50 va ser un destacat futbolista del Constància. Cal tenir present que com a mínim entre els anys 1931 i 1943 el pare de Jerònima pagava, segons el llibre de la Contribució industrial d'Inca, l'impost d'activitat per un local al carrer de la Sirena.

Amb el repartiment de l'herència a la comare li va tocar, entre d'altres, la casa situada al carrer de Sant Vicenç de Paül, 9, veïnat de la casa que tenia el seu germà Antoni, i on amb el temps passaria a viure i a sobre de la qual, segons permís d'obres sol·licitat a l'Ajuntament el 20 de juliol de 1954 i atorgat el 5 d'agost del mateix any, hi feu construir els dos pisos que donen a l'actual carrer de la Perla, 1, i que en principi es varen llogar. La casa de planta baixa primigènia els havia tocat en herència de part de Bartomeu Payeras Tortella, fotògraf de professió, que feu hereva Catalina Reus Campins, la seva neboda i mare de na Jerònima.

Amb els anys, la illeta que es formava entre la plaça d'Espanya, el carrer de Sant Bartomeu i el carrer de Can Vidal es va vendre per construir-hi un gran edifici. Aquesta construcció possibilità l'obertura del carrer de Can Dureta i que aquest es perllongàs fins al carrer de la Glòria. Amb l'inici de les obres l'any 1973, la família de Jerònima va vendre la casa pairal, igual que també es va vendre la casa llogada per Jerònima on tenia l'habitatge i la consulta, al carrer de Can Vidal, 3. D'aquesta manera Joan Ferrer va bescanviar la casa per un local als baixos del mateix edifici, on va poder seguir tenint un petit taller i continuar amb el seu ofici, a més d'un pis on poder viure. Jerònima l'any 1969, tot i que a ella li agradava molt viure a la plaça, passà a viure a la casa de la seva propietat al carrer de Sant Vicent de Paül, número 9, que llavors tenia llogada, fins que al novembre de 2008 li esdevingué la mort a l'Hospital de Manacor, després d'haver passat per l'Hospital d'Inca i d'haver-hi estat derivada, per mor de les cures paliatives que necessitava, després d'uns mesos (setembre/octubre) ingressada a la Residència de Cala Rajada.

El marit, Miquel Rosselló Quetglas, va morir a casa, al carrer de Sant Vicenç de Paül, 9, el 3 de desembre de 2015 a l'edat de 91 anys, després d'haver patit una malaltia que el va mantenir postrat al llit els darrers anys de la seva vida, cosa que l'impedia sortir d'entre les quatre parets que emmarcaven l'habitació i que feu que els últims anys hagués de rebre assistència per la seva impossibilitat de moure's.

4. MÓN MORAL

Pel que fa a les seves idees religioses, era una dona profundament creient. Quan va fer testament l'any 2005 feu hereves les seves quatre nebodes, però deixà en usdefruit tots els seus béns al seu home Miquel Rosselló, posant la

condició que cada mes s'havia d'oficiar una missa en sufragi de la seva ànima. Al seu testament especificà que aquesta tasca la duigués a terme Alfonso Vivern Jaume, frare franciscà del TOR i sacerdot, el qual va estar al convent d'Inca en dos períodes, els compresos entre 1993 i 1997 i del 2000 al 2005.

Veïnat de la casa, al carrer de Sant Vicent de Paül, hi havia la del seu germà Antoni. Ambdós, ja que no tenien descendència directa, i de la mateixa manera que els havia tractat en vida, ajudant-los econòmicament sempre que havia estat precis –sobretot a l'hora de realitzar els seus estudis–, repartiren els seus béns entre els nebots com si aquests fossin fills seus. Amb el pas del temps tota l'herència es va vendre, llevat d'un tarongerar situat al camí de Son Bennassar que era de la mare de Jerònima, i que a hores d'ara encara pertany a la família.

5. MÓN POLÍTIC

Segons consta a l'Arxiu Històric d'Inca Jerònima pertanyia a la Sección femenina de Falange Española Tradicionalista y de las JONS. A la seva fitxa consta: "Modelo A. Sección personal local. Expediente 219". No hi consta la data en què s'hi va donar d'alta. Un cop comprovat el cens de Falange, trobam també la fitxa del seu germà Ramón, que s'hi va afiliar el mes de juliol de 1936.

Segons les fonts familiars consultades, ambdós ho devien ser més per interessos de la feina que no per ideologia política. Com podrem comprovar més tard, el Govern exigia un certificat d'adhesió al Moviment per poder exercir qualsevol tasca pública. Dins aquell context històric en què el poder analitzava amb ull crític qualsevol ciutadà i en què es duïen a terme depuracions socials i laborals, era important no ser objecte de sospita i trobar-se allunyat d'ideologies contràries al feixisme imperant en aquell moment. Això ens pot dur a pensar que a la comare se li va fer necessari per poder exercir la seva professió afiliar-se al Moviment i estar en possessió del carnet de Falange.

6. GUSTOS PERSONALS

Li agradava molt llegir. Estava subscripta a la revista *Selecciones del Reader's Digest*, una revista molt de moda entre els anys 50 als 80; la primera edició a l'Estat espanyol és de 1952, i oferia articles originals, resums de llibres, acudits, anècdotes i altres temes breus. Entre les seves lectures preferides hi havia un clàssic com és *El Quijote* de Miguel de Cervantes i *Lo que el viento se llevó* de l'autora Margaret Mitchell, i que l'any 1939 es va dur al cinema, tot i que no es va estrenar a l'Estat espanyol fins al novembre de 1950 per culpa de la censura. En fer-ho fou tan gran el seu èxit que les cues que es formaren al Teatre Principal d'Inca eren tan llargues que per força havien de passar per davant de ca na Jerònima, ja que ella vivia al carrer de Can Vidal, continuació del carrer del Teatre. Li agradava la música i sovint escoltava la ràdio. Era una

dona molt manyosa amb les feines manuals, com ara l'elaboració de jerseis i bufandes de punt i ganxet, de tal manera que la primera roba que va tenir la neta del seu germà, Maria Ferrer, foren uns jerseis fets a mà per Jerònima.

7. MAPA SENTIMENTAL

Les nebodes la tenen present com una dona molt afable i social. Recorden que quan eren petites passaven tot el dia a ca seva junt amb les seves amigues. La seva era una casa molt freqüentada per les amistats de la comare.

Jerònima, abans de casar-se amb Miquel, havia tengut un pretendent de Sant Joan, del qual estava molt enamorada, però la cosa no va anar bé. Després en va tenir d'altres fins que es va posar a festejar amb Miquel, qui amb el temps esdevindria el seu marit, i a qui va conèixer aproximadament l'any 1950 gràcies que una amiga comuna que tenia una bodega a la carretera de Palma, de la qual ell era proveïdor com a representant de diverses marques de licors, els va presentar. Ell era deu anys més jove que ella (Jerònima havia nascut el 12 d'agost de 1914 i Miquel, el 6 de gener de 1924). Festejaren aproximadament uns deu anys i es varen casar tard, el 29 de setembre de 1960, a Lluç, on en Miquel havia estudiat de blavet i a on li feia il·l·lusió casar-se. Allà feren el dinar de noces amb la família pròpia, els germans i les cosines d'ella, i els pares i la germana de Miquel, no sense una certa tibantor, ja que la família de Jerònima no veia amb bons ulls aquell matrimoni. La parella no tengué fills, un fet curiós en una persona que va dedicar la seva vida a ajudar a dur infants al món.

8. ELS ESTUDIS DE COMARE

Per ser comare en aquella època la persona interessada havia de tenir 20 anys complerts, estar casada i un expedient de bona conducta. En el cas de ser fadrina, havia de menester un permís del pare i un escrit del rector del poble. En els estudis de Comare l'any 1901 s'introduí un examen d'ingrés com a requisit previ per realitzar la matrícula, es dividia l'ensenyament en dos cursos, primer i segon any, s'ampliaven els coneixements teòrics (nocions d'obstetrícia, intoxicats i asfixia). S'havia de realitzar una pràctica hospitalària d'un mínim de dos anys. Per Reial ordre de 28 de desembre de 1929 s'establí la col·legiació obligatòria. De manera que el 18 de gener de 1930 es constituí el Col·legi Oficial de Practicants de Palma de Mallorca. El 26 de novembre de 1945, i per Reial decret, de 4 de desembre de 1953, s'unificaren els estudis d'Infermeria, Practicant i Comare en el d'Ajudant Tècnic Sanitari, masculí o femení.

Avui en dia la carrera de Comare no és independent com en aquell temps. Es varen crear els de Practicant i Comare a partir de la Llei Moyano el 1858 i els d'Infermeria, el 1915. Els tres s'unificaren en els d'ATS, i ara els trobam com una especialitat del Grau d'Infermeria que es cursa a través del programa IIR (Infermera Interna Resident).

A casa dels pares de Jerònima tenien possibilitats econòmiques. La seva família es trobava en possessió de terres i de doblers. El seu pare tenia un taller de selleter a la plaça d'Espanya d'Inca (carrer dels Hostals, 2), i arribà a tenir entre 7 i 16 homes, segons les diverses fonts familiars consultades, treballant per a ell donat que tenien molta feina.

Abans de comare, Jerònima no havia treballat fora de casa. Com la majoria de les al·lotes joves d'aquell temps, ajudava en les tasques de la llar, cosia camises als germans, els brodava les inicials amb punt de creueta. Però aquest panorama no li devia agradar gaire, i quedar a fer les feines de ca seva, amb tants d'homes, no estava fet per a ella.

Era una al·lota molt inquieta, i amb aquestes perspectives va decidir estudiar alguna cosa que li asseguràs un futur laboral independent. Ja era gran quan li va venir la idea d'estudiar de comare, i probablement aconsellada pel metge Miquel Ferrer Truyols, el metge Vetlla, molt amic de la família i que, tot i el llinatge, no tenien parentiu, va decidir seguir els estudis universitaris i treure's la carrera. Ell mateix degué ser qui li va recomanar anar a Valladolid, ja que la universitat d'allà tenia molt bona fama pel que fa a la facultat de Medicina.

Havia realitzat els estudis primaris amb les monges blaves a l'edifici situat al carrer de l'Àngel, 2, un espai que amb la marxa de les monges en va transformar els usos i actualment hi té la seva seu la Fundació Cultural es Convent, promoguda per l'empresari i mecenes inquer Pere Pasqual Gual. A part de ser la seu de la Fundació, també dona cabuda a un seguit d'associacions socials i culturals amb seu a Inca.

Ja de més gran, durant els cursos 1938-1939, va cursar primer de batxillerat, que va aprovar en convocatòria ordinària, i segon, en convocatòria extraordinària, i al curs 1939-1940 el tercer de batxillerat en convocatòria ordinària, al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

El setembre de 1940 va aprovar l'assignatura de Fisiologia i Higiene (estudis de Comare) al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca i va iniciar els estudis a la Universitat de Valladolid (curs 40-41).

Segons l'expedient dels seus estudis provinent de la Universitat de Valladolid, Jerònima s'hi va matricular a la carrera de Comare a una edat que podem considerar ja major, tenia 26 anys, ateses les circumstàncies esdevingudes amb la Guerra Civil (1936/1939) i per les quals va haver d'esperar que aquesta finalitzàs per poder desplaçar-se fora de l'illa. Pel que fa al viatge, hem localitzat un permís patern davant el secretari de l'Ajuntament perquè Jerònima pogués viatjar per anar a estudiar a Valladolid la carrera de comare. Alguna de les fonts consultades diuen que el seu germà gran Joan la va acompanyar amb vaixell fins a Barcelona. Des d'allà ella va fer la resta del viatge sola amb tren fins a Valladolid. Aquest fet ens donaria la

idea d'una dona molt valenta, la qual, acabada la Guerra, emprèn un viatge de llarga distància amb tren. Una altra font, en canvi, comenta que el germà l'acompanyà fins a Valladolid. El motiu de l'acompanyament no és altre que durant aquell temps estava mal vist que una dona viatjàs sola i, donada l'edat avançada del pare, al voltant dels 70 anys, la família va prendre la decisió que fos el germà major qui anàs amb ella.

Segons consta a l'expedient acadèmic de la Universitat de Valladolid, li hem localitzat dues residències, primer a la Plaza Mayor, 43 (28 d'abril de 1941) i després a la Calle Torrecilla, 13 (27 d'agost de 1941), on va allotjar-se mentre estudiava la carrera. Segons les fonts familiars consultades, a Valladolid va viure a una residència de monges.

Labril de 1941 el Dr. Antonio Grau i Pujol, comandant del cos de sanitat militar inscrit al Col·legi de Metges de Balears amb el número 551, va certificar que Jerònima havia assistit durant 15 mesos a les operacions i parts practicats, i a cures realitzades als malalts hospitalitzats a la clínica on ell treballava, i que no era altra que l'Hospital Militar de Palma, on el doctor Grau va estar destinat durant la Guerra Civil amb el títol de comandant metge cirurgià. D'ell se sap que el 30 d'agost de 1943 va travessar la frontera d'Irun amb la División Azul i que l'1 de gener de 1944 figurava com a director de l'Hospital de Riga (Letònia), i que continuà a l'Hospital el març del mateix any.⁴

El mes d'abril de 1941 Jerònima sol·licitava ser examinada del primer any del curs de comare per la facultat de Valladolid per donar validesa acadèmica als estudis que hi havia fet. En aquest moment tenia el domicili a la Plaza Mayor, 43, de Valladolid. Al curs 1940-41 va aprovar en convocatòria ordinària el primer any de Comare (Anatomia de l'Exterior, etc.) i pel mes de maig de 1941 va sol·licitar al director general d'Ensenyament Superior i Mitjà que se l'eximís de realitzar l'examen d'ingrés a la Universitat, al·legant que havia aprovat les assignatures que s'exigien per a la carrera de Comare a l'Institut Nacional d'Ensenyament Mitjà de Palma, segons el Pla d'Estudis de 1934. Aquest escrit es va donar d'entrada al Ministeri d'Educació el juny de 1941. El mes de juny d'aquell any el degà de la facultat de Medicina de la Universitat de Valladolid va presentar una certificació oficial d'estudis expedida a favor de Jerònima Ferrer Reus. El mes de juliol es va expedir el document per part del catedràtic de la Universitat de Valladolid que certificava que Jerònima havia realitzat les pràctiques de segon curs de comare "con gran aprovechamiento y laboriosidad". El mes d'agost va sol·licitar presentar-se a la convocatòria extraordinària i examinar-se per als estudis de segon any de Comare. En aquell moment tenia com a domicili el carrer Torrecilla, 13, quart (pis) principal a Valladolid. Durant el curs 1940-41 va aprovar en convocatòria extraordinària de setembre el segon any de Comare (Operatòria i Nocions d'Obstetrícia), i el mes de desembre es va remetre l'expedient de consignació dels drets per a l'expedició del títol professional de llicenciada en Comare.

4 <http://memoriablau.es/viewtopic.php?f=13422>.

Va esser a l'any 1942 quan es va treure el títol de Comare a la Universitat de Valladolid.

9. LA FEINA DE COMARE

En tornar a Mallorca amb els estudis fets, Jerònima es va col·legiar, segons consta al registre del Col·legi Oficial de Comares de Balears amb data de 26 de gener de 1942, i amb el 70 de número de col·legiada. Va començar a exercir de llevadora l'any 1942, i donava servei al SOE (una assegurança obligatòria per malaltia creada el 1942 i que fou el primer règim de protecció per malaltia, de caràcter obligatori, establert a l'Estat) i a particulars, segons consta a la seva fitxa de col·legiació. Un dels primers infants que va dur al món va ser el fill d'una cosina, Catalina Reus, i que, si fos viu a dia d'avui (any 2021), tendria 79 anys. Altra gent que ajudà a néixer són Bartomeu Aloy o Jaume Reus Capó, que en l'actualitat en tenen 78. Pel que fa a la quantitat d'infants en el naixement dels quals participà, tot i que sabem que foren molts, a falta d'un registre exacte no tenim constància escrita de la quantitat, encara que, segons consta en un article a la revista Fent Carrerany escrit pel seu marit Miquel Rosselló, durant els seus 42 anys d'exercici com a comare Jerònima ajudà a donar a llum més de 12.000 infants; una xifra que pot semblar exagerada, ja que això comportaria una mitjana d'1,25 infants cada dia durant els 42 anys d'exercici, cosa que sembla poc probable. Segons consta als llibres dels registres dels Jutjats d'Inca entre els anys 1942 i 1984, sumen un total de 9.768 infants els nascuts a Inca, i cal tenir en compte que ella no era l'única comare que exercia, tot i que també hem de tenir en compte que assistia parts a pobles de la comarca, com ara Selva.

El mes de març de 1952 va sortir publicat el seu nomenament a l'escalafó provisional al cos de practicants a la *Revista informativa professional. Medicina y Cirugía Auxiliar. Órgano del Consejo General de Colegios de Practicantes de España. Cuerpo de practicantes de asistencia publica domiciliaria*, amb data març de 1952 i copiat del BOE núm 54, corresponent a dia 23 de febrer de 1952. Volem ressenyar que en aquest BOE surten les bases per poder optar a una plaça mitjançant oposició de practicant. a) Certificat d'acta de naixement. b) Certificat d'antecedents penals. c) Certificat de bona conducta expedit per l'autoritat municipal. d) Certificat facultatiu de no tenir defecte físic. e) Certificat d'adhesió al Moviment. f) Títol de Practicant o certificat que acrediti haver fet el dipòsit corresponent per a la seva expedició. g) Els documents que consideri de valor meritori per al concurs. Va ser sis anys més tard que es va donar d'alta com a ATS degut a un canvi de legislació pel que fa a la reunificació de cossos de comare, infermeres i practicants. Segons consta a la fitxa d'alta al Col·legi d'Infermeres, ho feu dia 1 de maig de 1958.

Treballava com a comare pel seu compte compaginant-ho amb les guàrdies de llevadora a l'Institut Nacional de Previsió, que tenia la seu a Inca al carrer de Ramon Llull. L'INP era un organisme de protecció social creat el 1908 i que

va existir fins al 1978. Va constituir la primera institució oficial encarregada de la seguretat social i de l'assistència sanitària a Espanya, i entre les seves cobertures sanitàries tenia des de l'any 1929 una assegurança obligatòria de maternitat, la qual tenia, entre altres prestacions, l'assistència facultativa en l'embaràs i en el part. A aquests efectes, l'INP establí els primers convenis amb les organitzacions professional de metges, farmacèutics i comares. A més, treballava pel seu compte i feia guàrdies a la Clínica Tugores de sa Pobla, que en els anys 70 va ser una clínica de maternitat on desenvolupaven tasques sanitàries les monges franciscanes de sa Pobla.

També va treballar a la Clínica Ferrer d'Inca, a les ordres del doctor Andreu Ferrer Figuerola (metge militar). Al mateix temps feia guàrdies al PAC i acompanyava, a partir de la seva obertura a l'any 1955, les embarassades a l'Hospital de Son Dureta (inaugurat amb el nom de Residència Sanitària Verge de Lluç) quan havien de donar a llum.

Segons la seva família i diverses fonts orals que tengueren contacte directe amb ella, era una dona molt feïnera, s'aixecava a qualsevol hora en què fos necessari atendre i vetllar les embarassades al moment de dur un infant, mai tenia peresa per assistir un part i fer el seguiment durant els dies posteriors al naixement, un temps necessari en què cuidava de la mare i la criatura. Depenent dels embarassos, hi havia dies en què assistia fins a tres parts i en altres ocasions no en duia cap en tota una setmana. Depenia si hi havia criatures per néixer. Als anys que ella va exercir la seva professió, com hem pogut comprovar anteriorment a la nota de l'arxiu del registre dels Jutjats d'Inca (9.768 naixements), foren anys de molts de naixements, i coincidí amb el famós baby-boom dels anys 60. A vegades les nebodes l'acompanyaven, i a elles els feia molta il·lusió. Recorden que quan Jerònima anava al bateig dels nadons que ella havia ajudat a dur al món després sempre es recordava d'elles i els duia alguns dolços de la festa.

Per tal de realitzar millor la seva tasca com a comare i procurar una millor atenció a les dones embarassades que vivien fora del nucli urbà, es va treure el carnet de conduir, aproximadament l'any 1958, i es va comprar un Seat 600. Sembla que no era gaire bona conductora, i per aquest motiu el seu marit Miquel l'acompanyava a moltes de les visites que havia de realitzar fora de la ciutat.

Es va retirar el 1984 quan va complir 70 anys, i durant la seva vida va rebre diversos homenatges i reconeixements. Així, quedà en possessió de la medalla pel reconeixement a la trajectòria professional com a comare, i el 21 de febrer de 1999 va rebre l'homenatge del Sindicat Obrer la Pau, d'Inca, presidit per Sebastià Batlle.

Jerònima va passar els últims mesos al llit. Primer a casa seva, després a l'Hospital d'Inca, a la Residència de Cala Rajada, i finalment la ingressaren a l'Hospital de Manacor, on va morir el 10 de novembre de 2008 a l'edat de 94

anys. Jerònima està enterrada a Inca, a la tomba familiar. Miquel, el seu marit, va morir a Inca el 3 de desembre de 2015 a l'edat de 91 anys, i està, per voluntat manifestada, enterrat a Maria de la Salut, poble que el va veure néixer.

10. DADES BIOGRÀFIQUES

1914. 12 d'agost. Neix a Inca.

1937. 5 de novembre. Aprova examen d'ingrés per estudiar batxillerat a l'Institut d'Ensenyament Mitjà Ramon Llull de Palma.

1938-1939. Aprova primer de batxillerat en convocatòria ordinària al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1938-1939. Aprova segon de batxillerat en convocatòria extraordinària al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1939-1940. Aprova tercer de batxillerat en convocatòria ordinària al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1940. 16 de setembre. Aprova l'assignatura de Fisiologia i Higiene (estudis de Comare) al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1940. Inici dels estudis a la Universitat de Valladolid (curs 40-41).

1941. 10 d'abril. El Dr. Antonio Grau i Pujol, comandant del cos de sanitat militar inscrit al Col·legi de Metges de Balears amb el número 551, certifica que ha assistit durant 15 mesos a les operacions i parts practicats, i cures practicades als malalts hospitalitzats a la seva clínica.

1941. 28 d'abril. Sol·licita ser examinada del primer any del curs de Comare per la facultat de Valladolid per donar validesa acadèmica als estudis que ha fet a la mateixa facultat. En aquest moment té domicili al carrer dels Hostals, 2, d'Inca i a la Plaza Mayor, 43, de Valladolid.

1940-41 Aprova en convocatòria ordinària el primer any de Comare (Anatomia de l'Exterior, etc.).

1941. 16 de maig. Sol·licita al director general d'Ensenyament Superior i Mitjà que se l'eximeixi de realitzar l'examen d'ingrés a la Universitat, al·legant que ha aprovat les assignatures que s'exigeixen per a la carrera de Comare a l'Institut Nacional d'Ensenyament Mitjà de Palma segons el Pla d'Estudis de 1934. Se'n dona entrada al Ministeri d'Educació el 5 de juny de 1941.

1941. 25 de juny. Antoni Ferrer, el pare, signa el permís davant el secretari de l'Ajuntament perquè la seva filla Jerònima pugui viatjar per anar a estudiar a Valladolid la carrera de Comare.

1941. 27 de juny. El degà de la facultat de Medicina de la Universitat de Valladolid presenta certificació oficial d'estudis expedida a favor de Jerònima Ferrer Reus.

1941. 9 de juliol. Expedició de document per part del catedràtic de la Universitat de Valladolid en què certifica que ha realitzat les pràctiques de segon curs de Comare "con gran aprovechamiento y laboriosidad".

1941. 27 d'agost. Sol·licita presentar-se a la convocatòria extraordinària i examinar-se per als estudis de segon any de Comare. En aquest moment té com a domicili plaça d'Espanya, 2, a Inca i el carrer de Torrecilla, 13, quart (pis) principal a Valladolid.

1940-41 Aprova en convocatòria extraordinària de setembre el segon any de Comare (Operatòria i Nocions d'Obstetrícia).

1941. 10 de desembre. Remissió de l'expedient de consignació dels drets per a l'expedició del títol professional de llicenciada en Comare.

1942. 26 de gener. Data d'expedició del títol de Comare per la Universitat de Valladolid. Núm. de registre 106, núm. de foli 5. Donant servei al SOE (Seguro Obligatorio de Enfermedad) i a particulars a Inca.

1942. 26 de gener. Es dona d'alta al Col·legi Oficial de Comares de les Balears amb el número 70.

1944. Obté el títol de col·legiada.

1950. Coneix Miquel Rosselló, amb qui es posa a festejar.

1951. Juny. Rep en herència la casa propietat de la mare del carrer de Sant Vicenç de Paül, 9.

1952. 23 de febrer de 1952. Surt publicat al BOE núm. 54 el seu nomenament, en què se l'admet al cos de practicants d'assistència pública domiciliària.

1952. Març. Surt publicat a la "Revista informativa professional de Medicina i cirurgia. Orgue del consell general del Col·legi de practicants d'Espanya.

1954. 5 d'agost. Se li concedeix la llicència d'obra per ampliar en dos pisos la casa del carrer de Sant Vicent de Paül, número 9, cantonada amb el carrer de la Perla, 1, portal aquest per on s'entra als pisos.

1958. 1 de maig. Alta com a practicant.

1960. 29 de setembre. Es casa a Lluç amb Miquel Rosselló Quetglas.

1969. Va a viure al carrer de Sant Vicenç de Paül, 9.

1984. Es retira de la feina. Té 70 anys.

1999. 21 de febrer. Rep homenatge del Sindicat Obrer la Pau, presidit per Sebastià Batlle.

2005. 10 de febrer. Fa testament i té 90 anys.

2008. 10 de novembre. Mor a l'Hospital de Manacor als 94 anys.

11. CURIOSITATS

Segons un escrit del seu marit, Miquel Rosselló –poeta de vocació i col·laborador amb diversos mitjans de premsa local com Fent Carrerany de Maria de la Salut o el setmanari *Dijous d'Inca*–, que trobam a la revista Fent Carrerany el mes de gener de 2006, hi ha una anotació i un poema dedicat a la meva muller: “Dona Jerònima Ferrer i Reus, excomare de la ciutat d'Inca. Ha treballat 40 anys amb gran sinceritat. Era la comare núm 5 registrada a la sanitat de Palma, va ajudar a dur al món a 12060 criatures.”

I

Lo primer és un gran descans,
i de Déu una benedicció
que heu guanyat amb vostre amor
de dur al món tants d'infants
carregada de suor,
de força, amor i espants.

II

Llum de vostra vocació
heu lluitat tota la vida
passant fred de nit i de dia
dins l'hivern, dins la fredor,
i amb l'estiu dins la calor
es necessita energia.

III

Molts de vespres heu passat
sense poder anar a dormir,
aquell no era nat,
i havia de ser vigilat
per donar-li bon camí.

IV

Vostè té bons sentiments
i els crits havíeu d'aguantar
i a dins vostres pensaments
passàveu uns mals moments
per a la clienta calmar.

V

Ni en l'estiu ni en la primavera,
això no es pot esperar
el qui és nat i naixerà
un camí li heu de dar
per fer la seva carrera.

VI

Vós teníeu les mans d'or
per ajudar la partera
vos éreu dolça de cor
i per fer feina una flor,
sempre éreu la primera.

VII

Éreu la millor comare
de dins el nostre regnat,
el vostre nom registrat
dins la sanitat d'Espanya
serà sempre anomenat
per tota una eternitat
i dins Inca recordada.

El que més t'estima. El teu home, Miquel Rosselló i Quetglas. Inca, 8 de gener de 2004"

12. FOTOGRAFIES DEL PERSONATGE

Figures 3 i 4. Jerònima, al seus anys d'infantesa i joventut.

Figura 5. Miquel Rosselló Quetglas i Jerònima Ferrer Reus el dia de les seves noces.

Figura 6. Jerònima en els seus darrers anys a ca seva.

13. CONCLUSIONS

Ens trobam sovint amb que les figures objecte d'anàlisi com el cas que ens ocupa són masculines. La comare Jerònima Ferrer s'allunya del patró habitual d'estudi i llança un missatge inspirador en clau femenina: una dona que, malgrat les dificultats que s'imposaven al seu gènere en tots els aspectes, també l'acadèmic, segueix la seva vocació per formar-se i marxa el 41 a Valladolid perseguint exercir una professió sacrificada, renunciant a gaudir d'una vida sense responsabilitats, i no va escatimar esforços desplaçant-se quan i allà on una futura mare la requeria, una feina que exigeix sang freda i determinació, especialment amb els mitjans de l'època, i en la vessant personal també va actuar des de la seva pròpia llibertat casant-se en contra de l'opinió familiar. Una dona determinada, lliure i que estimava la feminitat, perquè què hi ha més femení que la maternitat? Per altra banda, i amb no poca freqüència, les investigacions giren al voltant de víctimes heroiques de morts violentes. El missatge de Jerònima, en canvi, és de vida. Creua com un vaixell infrangible les aigües de 42 anys de canvis socials duent infants al món i ajudant les mares en el dur procés. Se la pot qualificar d'heroïna quotidiana, perquè figures com la seva forçosament contribuïren a l'evolució de la mentalitat de l'època, enfront d'una societat repressiva s'alçà una dona valenta, capaç i autònoma que estimava la vida. La llavor que ens deixà la comare Ferrer d'Inca no sols viu en els qui gràcies a ella vengueren al món, sinó també en el fet que puguem gaudir d'una societat que, lluny de ser perfecta, aspira a ser més justa i igualitària.

Pel que fa a les propostes d'investigació per a un futur treball:

- Investigar genèricament sobre el món de la sanitat a Inca per realitzar-ne una història com més completa millor.
- Fer una nota biogràfica dels personatges que surten a la taula 1.
- Per tal de donar visibilitat a les dones en el món sanitari d'Inca, cal saber qui fou la primera metgessa, odontòloga i veterinària d'Inca al segle XX?

14. BIBLIOGRAFIA I FONTS

Aquest estudi s'ha pogut dur a terme gràcies a la col·laboració de part de la família de Jerònima i de coneguts, mitjançant una sèrie d'entrevistes personals i la consulta d'alguns arxius:

- Jaume Reus Capó, conegut de la família, en data 08/06/2018.
- Catalina Ferrer Genestra, neboda, en data 27/02/2021.
- Francisca Ferrer Genestra, fillola, en data 12/03/2021.
- Maria Ferrer Payeras, filla del nebot Antoni Ferrer, en data 30/03/2021.
- Paquita Ramon Ramon, propietària de la casa del carrer de Can Vidal, 3, d'Inca, en data 12/06/2021.
- També hem entrevistat les següents persones que la van conèixer, com ara Bartomeu Aloy, Joan Truyols i Caterina Valriu Llinàs; Miquel Balle Palou, director del Col·legi Beat Ramon Llull d'Inca (2005-2016); Gabriel Pieras Salom, cronista oficial d'Inca; i Antònia Domenech, infermera de l'Hospital d'Inca.
- Dra. Gloria Gallego Caminero, professora de la UIB i historiadora d'Infermeria, i la seva tesi doctoral "El proceso de profesionalización sanitaria y la transición demográfica en Mallorca (1848-1932)", UIB, 2009, i el seu treball sobre els professionals sanitaris nascuts a Inca identificats a l'Arxiu General de l'Administració (1847-1932).
- BOE núm. 54, de 23 de febrer de 1952.
- *Medicina y Cirugía Auxiliar. Órgano oficial del Consejo General de los Colegios Oficiales de Practicantes de España*. Març de 1952.
- Un agraïment especial a Catalina Ferrer Genestra per la cessió de les imatges familiars.

- Les informacions orals s'han vist ampliades gràcies a la consulta de:
 - Archivo Universitario. Universidad de Valladolid.
 - Arxiu Històric de l'Ajuntament d'Inca.
 - Arxiu del Registre Civil dels Jutjats d'Inca.

A tots ells, gràcies pel seu testimoniatge; sense ells hauria estat difícil poder dur endavant aquest treball.

